

Снешка ЛАКАЛИСКА
Музеј на град Скопје

ИЛУСТРИРАНИ БОЖИГРОПСКИ СЕРТИФИКАТИ ЗА ПРОСТУВАЊЕ НА ГРЕВОВИТЕ – INDULGENTIA / SYNCHŌROHARTIA

Клучни зборови: *Ерусалим, сертификат за простување на гревовите, indulgentia, synchōrohartia, ерусалимски патријарх Кирил II, типографија во Ерусалим, ерусалимски патријарх Дамјан*

Резиме: *Во историјата на Христијанската црква, Западна и Источна, со благослов на папата во Рим, а подоцна и на патријарсите од Константинопол, Ерусалим, Антиохија и Александрија, со векови се продавале сертификати за простување на гревовите. Тие се познати под латинското име индулгенции. Нивната употреба на Запад започнува во VIII – IX век, а во Источната црква во XVI век. И покрај критиките за злоупотреба и лесно полнење на папската и патријаршиските каси, тие останале во употреба и во двете Цркви до средината на XX век.*

Во историјата на Христијанството покајанието е неодоимлив пат до искупувањето од гревот. Светото писмо јасно учи дека Господ Исус Христос со својот искупителски подвиг направил сè што било потребно за спасение на луѓето и принел откупна жртва за гревовите на сите. Во првите векови по признавањето на христијанството, грешните луѓе по казна биле испраќани во Светата земја, покајно да се молат на гробот на Исус Христос, во црквата на Светиот гроб во Ерусалим. Патот бил долг и полн со страшни искушенија. Од VII век, Светата земја е под доминација на муслиманите и сите патишта по копно и вода се затворени. Грешниците биле принудени својот грев да го искупат со исповед пред свештениците, со големи суми пари. Веќе во VIII век папата како божји претставник на замјата и неговите епископи, се ставиле над Бога и на својата паства и понудиле правен акт за простување на гревовите т.н индулгенција, која ќе биде купувана со пари. Нивната употреба започнува во средниот век во Католичката црква. Индулгенциите (lat: indulgencia, милост, прошка) се небесна награда за простување на гревовите, кои за првпат ги промовирал папата Јован VIII (872-882), во писмо со кое ветил „спасение за оние кои би умреле во борба со паганите

и неверниците”. Прв ги спровел папата Урбан II по собирот што бил одржан во Клермон во 1095 година, кога ги повикал сите христијани во борба против исламот¹. На сите учесници во Првата крстоносна војна им дал целосно ослободување од гревовите т.н indulgentia plenaria².

Според православното учење индулгенцијата нема основа за примена. Светото писмо јасно учи дека Господ Исус Христос со својот искупителски подвиг направил сè што било потребно за спасение на луѓето и принесол откупна жртва за гревовите на сите³. Сè до потпаѓањето под османлиска доминација, Православната црква ја критикувала и отфрлала оваа католичка практика. Во тешките години на огромни оданочувања на христијанските поданици во рамките на Османлиската Империја, православните патријарси одолеале на ова моќно средство за полнење на патријаршиските каси, кое недвосмислено влегло во употреба и во православната црква. А. П. Штеглов укажува дека во историјата на Ерусалимската црква не се знае точно кога започнала употребата на прошталните сертификати под влијание на Западната црква. Токму во времето кога во Западната црква се води децениска расправа во врска со продажбата на

¹ На оваа проблематика се осврнал D. Haj, *Ideja o hrišćanskom svetu (Srednjovekovna Evropa dobija svoj lik, Rani srednji vek*, Beograd 1976, 342. Папата Урбан II оваа награда им ја ветил на сите кои биле во поход на Првата крстоносна војна.

² А. Д. Щеглов, *Индулгенция, Словарь средневековой культуры*, Москва, 2003, 187-189. Во оваа статија авторот прави историски преглед на католичките и источнохристијанските индулгенции. Издавањето на индулгенциите од страна на папата било чисто негов лесен начин за здобивање приходи.

³ V. S. Rakić, *Pravoslavna Dogmatika*, knj.II, Beograd 1968, 69-90.

индулгенциите, иницирана од германскиот образован свештеник Мартин Лутер и реформаторите⁴, во истото време индулгенциите во православниот Исток се појавуваат во практична употреба и може да се следат веќе во периодот од XVI век. Од сочуваните извори, преписка меѓу патријархот Еремија и протонотарот на цариградскиот патријарх Теодос Зигомалос во 1576 година, евидентирана е дистрибуција на рачно пишувани (вкупно 62) на Егејските острови и во 1639 година, 35 индулгенции од патријархот Партениј I од Константинопол, кога бил во посета на островот Крит⁵. Кон средината на XVII век започнува нивното печатење со преси, со стандардизиран текст, во печатница во Москва под контрола на Руската православна црква⁶. Индулгенција можел да добие секој верник за одредена сума пари. Во едно писмо од 1696 година до светогропското братство, ерусалимскиот патријарх Доситеј, во врска со дистрибуцијата на индулгенциите напишал: „кој дава аспра, добива индулгенција, кој нема, нема да добие...” потоа и „еден верник може да добие само една индулгенција”⁷. На почетокот, според одлуката на Синодот во Константинопол

⁴ А. Д. Щеглов, Индулгенция, . . . 187-189. Во пресрет на реформацијата многу прашања поврзани со употребата на прошталниците станале предмет на дебата меѓу образованото свештенство. Тие биле клучната критика од страна на европските хуманисти и реформатори од страна на Лутер и неговите следбеници. На Тридентскиот (Трентскиот) собор во 1563 година, била осудена практиката на католичкото свештенство со индулгенциите да се полни црковната каса. Тогаш тие биле детално презентирани и е донесена доктрина за индулгенциите. Со тек на времето нивната примена е намалена.

⁵ К. Axarloglou, Ch. Cabolis, N. Chrissidis, *A Cartel that Lsts for Centuries: The Case of the Eastern Orthodox Church Indulgences*, YALE ICF, Working Paper No.06-13, Greece 2012, www.aueb.gr/conferences/Crete 2013/papers/Cabolis.pdf, 11.

⁶ К. Axarloglou, Ch. Cabolis, N. Chrissidis, *A Cartel that Lsts for Centuries: The Case of the Eastern Orthodox Church Indulgences*, . . . според авторите пронајдени се референци за вкупно 5000 отпечатени индулгенции.

⁷ К. Axarloglou, Ch. Cabolis, N. Chrissidis, . . . 9, 12. Авторите откриваат дека внукот на патријархот Доситеј, патријархот Хризант, при посетата на православните заедници во Мала Азија и на Балканот продал 10 индулгенции, а на островот Хиос од септември 1725 до февруари 1726 година продал 224 индулгенции за 155 гроша. Според авторите, просечната цена на една индулгенција изнесува 0,78 гроша, а споредена со цената на овците од околината на Солун во 1724 година, нејзината цена чини две овци (една овца 65,5 аспри), или пет дневници на стражари (една дневница изнесува 23 аспри).

во 1709 година, издавањето на овој сертификат за простување на гревовите било исклучиво привилегија на четворицата патријарси: Ерусалимскиот, Константинополскиот, Александрискиот и Антиохијскиот. Секој што се осмелил да го прекрши законот бил екскомунициран / анатемисан⁸. Значи, со добивањето на тој сертификат верникот не мора да учествува во светата тајна покајание или во светата тајна на евхаристијата. Поради зголеменото латинско влијание што се ширело во Сирија, Палестина и Египет, во 1722 година бил свикан Совет во Константинопол. Во таа пригода Советот објавил „Исповед на верата”, чиј текст го изготвил ерусалимскиот патријарх Хризант (починат во 1731 година), а потпишан од страна на патријарсите: Паисиј II од Константинопол, Силвестер од Антиохија, Хризант од Ерусалим и епископи кои биле присутни и учествувале на советот во Константинопол. Според 13. став на овој документ, доколку се употребува писмен документ како моќно сретство за простување на гревовите, Православната црква да го нарекува сертификат (synhōrochartia), а латините индулгенција. Неформално индулгенцијата во Православната црква добила официјална потврда на Советот во Константинопол во 1727 година, а можеле да ја издаваат четирите патријаршии во: Константинопол, Александрија, Антиохија и Ерусалим .

Во првата половина на XVIII век индулгенции печателе и балканските митрополити и патријарси. Меѓу нив се пеќскиот патријарх Арсениј Црнојевиќ, кој печател индулгенции околу 1700 година во типографија во Виена со димензии 33 x 43 см. По негов пример индулгенции печати и српскиот патријархот Мојсиј Рајовиќ во 1716 година со димензии 33 x 42 см⁹.

На просторот на Македонија, во Москополската типографија индулгенции печати на грчки јазик и охридскиот архиепископ Јосаф во 1742 година, позната според еден препис објавен од И.

⁸ К., Axarloglou Ch., Cabolis, N., Chrissidis . . . 20 пр.: Еден од оние што не ги почитувале правилата и манифестираше самоволие, бил синајскиот архиепископ Ананиј во втората половина на XVII век, кој бил екскомунициран од страна на Константинополскиот синод, а со циркуларно писмо на патријархот Калиник во 1691 година, неговите индулгенции се прогласени за незаконски и невалидни.

⁹ Д. Руварац, Писмен опрост грехова (*Indulgentia*) у православној цркви, Српски Сион, Сремски Карловци 1905, 54-55.

Опростително писмо на охридският архиепископ Иоасаф.³

Ἰωασαφ
ἐλέφ Θεοῦ

Ἀρχιεπίσκοπος τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀρχιδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας.

Ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ καὶ τῶν περὶ αὐτῶν ἱερωτάτων Ἀρχιερέων καὶ ὑπερέμων τῶν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἀπὸ τῆς χάριτός τε, δωρεᾶς καὶ ἐξουσίας τοῦ Παναγίου καὶ Ζωορχικοῦ Πνεύματος τῆς δωδεήσης παρὰ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῖς Θείοις καὶ ἱεροῖς αὐτοῦ Μαθηταῖς καὶ Ἀποστόλοις, εἰς τὸ δεσμεῖν τε καὶ λύειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας. εἰρηκότος αὐτοῖς «λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον, ἃν τινωὶν ἀφήτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἃν τινωὶν κρατῆτε, κεκράτηνται» καὶ ὅσα ἂν δῆσητε καὶ λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα καὶ λελυμένα ἐν τοῖς Οὐρανοῖς»,⁴ ἐξ ἐκείνω δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς ἀλληλοδιαδόχως ταύτης διαβάσης τῆς θείας χάριτος, ἔχει συγκεχωρισμένον καὶ τὸ κατὰ Πνεῦμα αὐτοῦ τέκνον. . . . εἰς ὅσα καὶ αὐτὸ ὡς ἄνθρωπος ἡμαρτε, καὶ εἰς Θεὸν ἐπλημμέλησεν, ἐν λόγῳ, ἢ ἔργῳ, ἢ διανοίᾳ ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως, καὶ ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς αἰσθήσεσι, καὶ ἢ ὑπὸ κατάραν ἢ ἀφορισμὸν Ἀρχιερέως, ἢ Ἱερέως ἐγένετο, ἢ πατρὸς, ἢ μητρὸς αὐτοῦ, ἢ τῷ ἰδίῳ ἀναθέματι ὑπέπεσεν, ἢ ὄρκον παρέβη, ἢ ἄλλοις τισὶν ἁμαρτήμασιν ὡς ἄνθρωπος ὢν. κατὰ διαφόρους καιροὺς περιεπάρη, καὶ ταῦτα Πνευματικῶς πατέρας ἐξωμολογήσατο, καὶ τὸν παῦ αὐτῶν κανόνα ἐκ καοδίας ἐδέξατο. καὶ πληρῶσαι προεθνηύθη. ἐκ πάντων οὖν τούτων τῆς ἐνοχῆς τε καὶ τῷ δεσμοῦ λύομεν αὐτό, καὶ ἐλεύθερον ἔχομεν καὶ συγκεχωρισμένον τῇ παντοδυναμίᾳ ἐξουσίᾳ καὶ χάριτι τοῦ Θεοῦ καὶ προσκυνητοῦ Πνεύματος· ὅσα δὲ διὰ λήθην ἀνεξομολόγητα εἶσαε, νάκεινα πάντα συγχωρήσοι αὐτῷ ὁ ἐλεῆμων Θεός, δι' ἰδίαν φιλανθρωπίαν, πρεσβείαις ὑπερευλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, καὶ τοῦ ἐν Ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος Ἀρχιεπισκόπου Ἀρχιδῶν καὶ πάντων τῶν Ἁγίων, ἀμήν.

Сл.1 Индулгенција издадена од охридскиот архиепископ
Јоасаф, Москополската типографија, 1742 година,
сопственост на Народна библиотека, Софија

Снегаров (сл.1)¹⁰. Идентична функција имала и руската молитва за простување на гревовите, која се читала на денот на погребувањето и се ставала во раката на покојникот, како дел од православниот погребен обред на Руската православна црква. За првпат ваква молитва е читана и ставена во раката на покојниот Св. Александар Невски во 1263 година¹¹. Иако во Московските типографии биле печатени индулгенции за православните цркви, Руската православна црква им одолеала.

Во 1838 година на Советот во Константинопол е осудена употребата на индулгенциите како сретство за богатење. . . , верата се користи како сретство за трупање пари”. По десет години од

¹⁰ И.Снџгаровъ, История на Охридската архиепископия - патријаршия, отъ падането и подъ турците до неиното уништужение (1394-1767 г.), Македонски научен институт, София 1932, XX. 573-754, Според авторот преписот во 1921 година го откупила и се чува во Софиската народна библиотека, се претпоставува дека преписот го направил М. Папунчев, службеник во Бугарската егзархија.

¹¹ V. Izmirliva, Christian hajjis in nineteenth century Jerusalem, Ora tradition divided, National Council for Euroasian and East European Research, University of Washington 2010, 21.

овој Совет, оваа осуда е занемарена и феноменот индулгенција повторно бил во примена во Православната црква. Индулгенциите во Православната црква, како и во католичката, се во употреба до средината на XX век¹².

Православните верници можеле да ги купат индулгенции во патријаршиските центри, особено во Ерусалим за време на своето поклонение / ацилак. Некои верници за да ги поседуваат овие сертификати, не морале да патуваат во некој патријаршки центар, можеле да ги набават во своето место од некој таксидиот / манастирски пратеник, кој по налог на патријархот ги дистрибуирал низ православните земји. На просторот на Македонија индулгенции со потписот на ерусалимскиот патријарх Кирил II во 1850 година продавал познатиот македонски преродбеник, протосингел божигропски аци Павел Граматиков Божигропски. Оваа негова обврска е потврдена во писмената кореспонденција со патријархот Кирил II. Сочувани се две писма од ерусалимскиот патријарх Кирил II испратени по хаџи Теодорос Париси од Солун, на 13 октомври 1850,

од Константинопол, по кого му доставиле 100 индулгенции, кои како што пишува во писмото патријархот Кирил II, аци Павел ги побарал¹³.

Непознат поклоник од Прилеп, во 1857 година купил проштален сертификат т.н. индулгенција, со потпис на ерусалимскиот патријарх Кирил II (1835-1872). Според годината, непознат поклоник од Прилеп заминал во Светата земја со првиот бран поклонници непосредно по завршувањето на Кримска војна (1854-1856 година). Индулгенцијата е печатена во типографијата на црквата на Светиот гроб, која ја основал патријархот Кирил II во 1855 година. Инскрипцијата на индулгенцијата е словенска. Своерачниот потпис на патријархот и годината на купување во Ерусалим се испишани со грчко писмо. Индулгенцијата со димензии 48,5 x 65 см. е пронајдена за време на конзерваторските зафати на покривната конструкција на црквата Св. Димитрија, Варош, Прилеп, а се чува во Завод и музеј Прилеп (Сл.2.).

¹² Пак таму..

¹³ С. Гјорова, Н. Данова, Книга за българските хаджии, София, 1985, 329-330. Авторките приложуваат две писма од ерусалимскиот патријарх Кирил испратени по хаџи Теодорос Париси од Солун. Писмата се предадени со бугарска транскрипција.

Сл.2. Индулгенција издадена од ерусалимскиот патријарх Кирил II, Ерусалим, 1857 година, сопственост Завод и музеј Прилеп

Централно на прошталниот сертификат е испишан текст во четринаесет реда, а оставен е простор да се дополни името на сопственикот:

Куріалъ млтїю Бжїею Патрїархъ Сѣагѣ Бжїа града Іерусалима иъ всеа Палестїны.

Оумѣрѣнїе а, данное ѿгв и животворѣщ агв Дх?ти млти же и Власти Всест?наше, ѿ Блг ымъ егѡ оученкѡмъ и?чтвеннымъ и ст?са Хртѡ Бж?са нашегв ии?оп кмѡмъ согрѣшенїа, Рѣкшагв имъ: ?апѡмъ, свѣзати и разрѣшати чл ыи имже ѿпдстїте грѣхї ѿпдценї вѣд . . . и имже?ъ ст?Прїимїте Дх держїте держатса, и велика аще свѣжїте и разрѣши-тѣ на землї, вѣдѣтъ си. ѿ ѿиѣхъ оубо и на насъ дрѣгъ по дрѣгомъ?свѣзана и разрѣшенѡ и на не ѡвное?ѣственѣи имамы пощенѡ сїе Дх?прїимїтелиѡ пришѣдшей тѡйже Блгти Бж наше Чѡдо: Еликаже и ѿиѣ ѡакв чѡкѣкъ свѣщ согрѣшї, и Бга прогнѣва, слѡвомъ и дѣломъ помышленїемъ, вѡлю илї не бѡлею, и всѣми своїми чвствы: аще подѣ клѡтвою ѿчею, илї Матернею. аще подѣ ѿлдченїемъ, архїерейскимъ илї іерейскимъвыстъ и престѣпї, илї инѣмн нѣ-кїими согрешенми превѣздса: и сїа Дхѡвымъ . . . емъ исповѣда, и еже ѿ нїхъ прѡвило ѿ ѣрца прїаѣтъ, и испѡ-анити оусѣрdstва. Сїхъ ѡубо всѣхъ вины и соѡз . . . азрѣшаемъ и совѡбно имамы: Всесїлною Властїю и Блгтїю Всесвѣтагв и живначалнагв Дха: Еликаже завѣнїа ради не

исповѣдана ѿстаѡи, и ѿна всѣ да простїтъ емѡ Премлти вынъ Млтвами Прѣтѡа Бѣѡї и Сѣагѡв Слѡвнагв и всехѡалнагв Апѡла?Бг Іакѡва врата Бжїа, и пер-вѣшагв Сѣла Іерлїмскагв и всѣхъ Свѣтїхъ Амїнъ.

Превод: Кирил по милоста божја патријарх на Светиот град Ерусалим и цела Палестина

“Смирение наше, по благодатта, и милоста и власта на севетиот и животворен Дух даден од Спасителот наш Исус Христос, на божествените и светите неговѡ ученици и апостоли да ги поврзуваат и разрешат гревовите на луѓето, како што им рече: „Примете го светиот Дух, на кого ќе ги простите гревовите, ќе бидат простени, на кого ќе ги задржите, тие ќе бидат задржани, и се што ќе поврзете и разрешите на земјата, ќе биде поврзано и разрешено и на небото.” И преку нив и врз нас, примателите на таа божја благодат, на духовното чедо му се простува ... сѣ што како човек згрешил и го разгневил бога, со збор и дело, со мисла, сакајки или несакајки и со сите свои чувства: ако под таткова или мајчина клетва, ако по архиерејска или ерејска одлука биде, и како човек подпадне под своето проклетие или со клетва се заколне и престани, или со некакви други гревови се поврзани сите тие исповеди на духовните оци и правилата од нив со срце

Сл. 3. Индулгенција издадена од ерусалимскиот патријарх Кирил II, Ерусалим, 1857 година, сопственост на црквата Св. Катерина на Синај

ги прими и се стара добро да ги исполни. Сите тие грехови ги имаме разрешено и ги ослободуваме: сесилната власт и благодатта на сесветиот и животоначalen дух: и сето тоа да му прости премилостивиот Бог со молитвите на пресвета Богородица и на светиот и славен и вселенски апостол Јаков, брат божји и прв светител ерусалимски на сите светии. Амин”.

Текстот е стандардизиран и можеме да го прочитаме на повеќе ерусалимски индулгенции, разликата е во името на патријархот и годината на печатење¹⁴. Прошталниот сертификат од сите четири страни богато е илустриран со типична божигропска иконографија, посветена на искупителот на греховите. Сигнатурите се словенски. Христовото страдање, чуда, воскресение и вознесение се распоредени во медалјони. Од левата страна во овален медалјон е претставена композицијата Распятие Христово (Распатје Хрѿо). На крстот е распнатиот Христос, над неговата глава ротолусот со натписот **IN BI** (Исус Христос

цар јудејски) во подножјето на крстот е черепот Адамов, а странично Богородица и Јован Богослов во став на адорација. Во заднината е архитектонска претстава на градот Ерусалим. Како пандан од десната страна е претставена композицијата Воскресение Христово (Воскресение Хрѿо). Типична Западна иконографија, Христос лебди над отворениот саркофаг, на капакот седи ангел, а пред саркофагот седи еден римски војник. Од левата страна во заднината е претставен уште еден легионер со копје и архитектонска претстава на куполна градба. Под овие две композиции во овални медалјони во цел раст одлево е претставен светиот отец св. Кирил Александриски (Сѣиј Курѿилъ), во архиерејска облека, во став на благослов со евангелие во рацете. Одесно идентично е претставен првиот Ерусалимски епископ и брат Христов св. Јаков (Сѣиј Јаковъ). На десната страна во

кружен медалјон е претставена композицијата сигнирана како симнување (Сметје Хрѿо). Всушност иконографски ова е претставата Полагање во гроб. Јосиф од Ариматеја и Никодим ја придржуваат плаштаницата додека го положуваат Христовото тело во отворениот саркофаг. Над саркофгот е наведнат св. Јован Богослов, додека во вториот ред стојат Богородица, Марија Магдалена и две мироносници. Камениот саркофаг на челната страна е декориран. Во преден план е сад со миризливо масло во форма на пехар. Од левата страна е претставена Средбата на Исус Христос со Марија Магдалена попозната како „Не ме допирај” (Noly me tangere), западна иконографија, сигнирана (Не прекасајса). На аглите во гравирани медалјони се претставени евангелистите со своите симболи Матеј (Сѣиј Матѿеи), Марко (Сѣиј Мѿркъ), Лука (Сѣиј Лѿка), Јован (Сѣиј Јоѿаннъ). Горе централно е сцената Вознесение Христово (Вознесение Хрѿо). Христос се појавува во облаци допојасно, анфас, со двете раце благословува, два ангела со фанфари го огласуваат неговото појавување. Централно под облакот стои Богородица фланкирана од два ангела во цел раст, кои со рака покажуваат кон Христос. Две групи од по шест апостоли гледаат кон небото. Странично се

¹⁴ С. Гюрова, Н. Данова, Книга за българските хаджи, София, 1985, 331, превод на текстот од индулгенцијата на ерусалимскиот патријарх Аврам, 1776 година. D.Papastratos, *Papers icons II*, . . 573.

Сл.4. Индулгенција, издадена од ерусалимскиот патријарх Дамјан, Ерусалим, 1897 година, сопственост Музеј на град Скопје

претставени два храма. Долу, централно, во барокна рамка е сликана гробната капела Кувуклија (ΚΥΒΟΥΚΛΙΑ ΣΕΪΤΤΟ ΓΡΟΒΑ). Во почетокот на XIX век по дводневниот пожар во 1808 година настрадала гробната капела, која била реконструирана во 1555 година од францисканскиот монах и градител, фратарот Бонифациус од Рагуза¹⁵. Од 1808 до 1819 година едикулата повторно е реконструирана со руска помош, при што настанале измени во руски стил, како што се гледа на гравурата на индулгенцијата. Медалјоните се врамени во геометриски декорирани рамки.

Помеѓу нив просторот е пополнет со декорација од снопови жито, а околу композицијата Вознесението Христово со барокно извиткани акан-

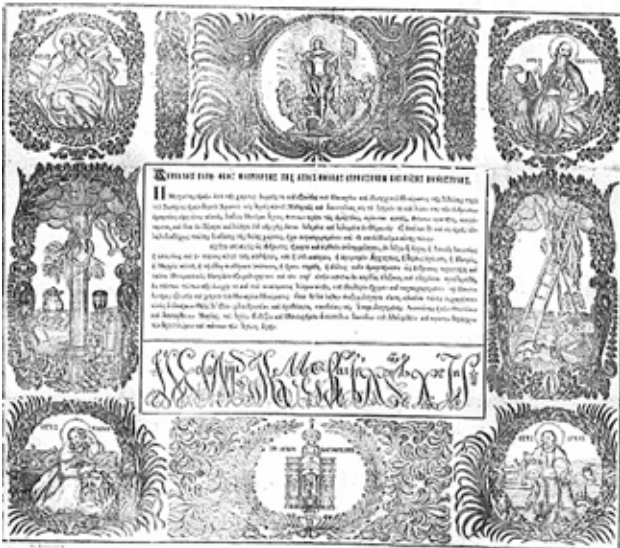
тови листови и од двете страни по една ерихонска роза /симболот на воскресението. Под сликата во левиот агол е запишано во Ерусалим 1857 (Ἐν Ἱερουσαλῆμ 1857). Сосема идентична индулгенција со потпис на ерусалимскиот патријарх Кирил од 1857 година се чува во манастирот Св. Катерина на Синај. (Сл.3)¹⁶. Идентични по својата тематска содржина и иконографија, со мали разлики во декорацијата во Константинопол се печатените индулгенции на ерусалимските патријарси Поликарп во 1811, 1816, 1818, од граверот Николас Хиос, а индулгенција од патријархот Атанасиј, од непознат автор, гравирана исто така во Константинопол во 1834 и во Москва 1838 год. (в. Д. Папастратос)¹⁷.

Една индулгенција од непознат донатор, прилично оштетена, се наоѓа во Музејот на град Скопје (Сл.4). Индулгенцијата од Музејот на град Скопје е со потпис на ерусалимскиот патријарх Дамјан (1897-1931), датира од 1897 година: **Δαμιανῶν, μιλoστίῳ βοῳξίῳ πατριάρχῃ σῆαγω βοῳξίῳ γράδα Ἱερούσαλίμα ἡ всеῖ Παλεστίνης**. На индулгенцијата и недостига горниот дел. Таа е со димензии

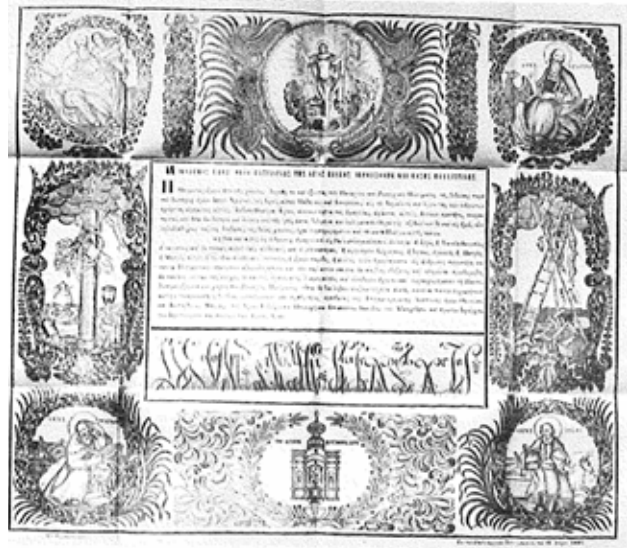
¹⁵ M. Piccirillo, *The role of the Franciscans in the translation of the Sacred Space from the Holy Land to Europe*, 372-373. Pdf. Hierotopy.ru. . . /New Jerusalems_16_Picirillo_RoleOfFranciscans_2009_E. Фра Бонифациус направил интензивна кампања за собирање средства за реконструкција на едикулата со патување во Европа, Цариград и Персија. За работата добил дозвола од султанот. Својата работа ја опишал во писмо до фра Крестерум (fra Cresterum). Дрвениот покрив на едикулата го заменил со купола, која е направена од камен. Неа ја носеле шест мали лаци, секој потпрен на две колонки. Колонките биле направени од црвен гранит донесен од планината Синај. Тој двапати престојувал во Светата земја од 1551-1560 и од 1562 -1564 година.

¹⁶ D. Papastratos, *цит.труд*, . . . , 573, sl.612.(индулгенцијата е оштетена од десната и левата страна по рабовите).

¹⁷ D. Papastratos, *цит.труд* . . . 568-572, сл.606 и сл.609, сл.610 и сл.611.

Сл. 5. Индулгенција, издадена од ерусалимскиот патријарх Кирил II, Ерусалим, 1866 година, Атина

Сл.6. Индулгенција издадена од ерусалимскиот патријарх Никодим, Ерусалим, 1888 година, сопственост Св. Катерина на Синај

66 x 38,5 см. Инскрипцијата е словенска. Насловот е испишан во два реда, а прошталниот текст во 13 реда.

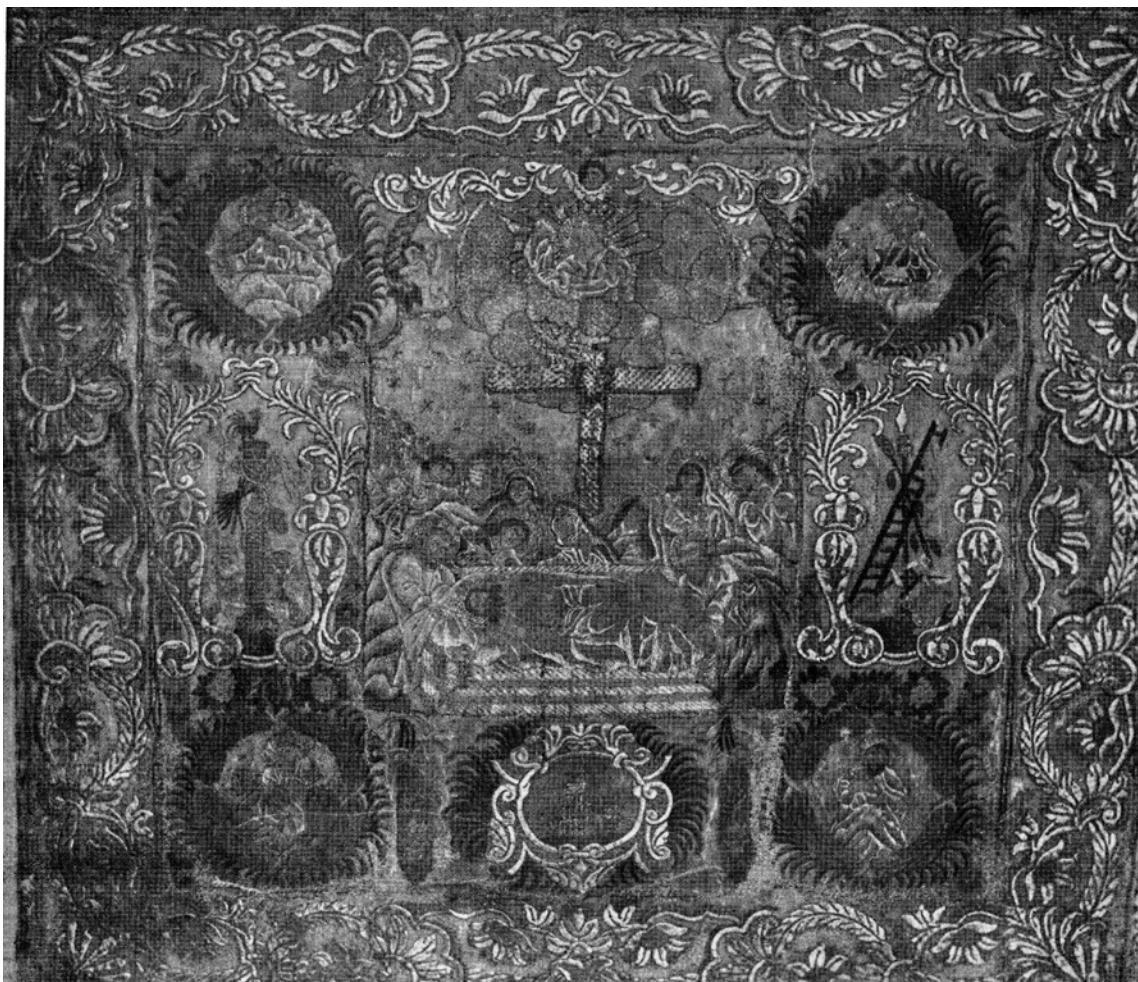
Декорацијата на левата и на десната страна е сосема идентична со декорацијата на антиминосот од Преспанско-пелагониската митрополија, со потпис на ерусалимскиот патријарх Аврам (1775-1787), (Сл.7.). Во медалјоните се претставени евангелистите со своите атрибути. Долево Марко ОЕУΣ ΜΑΡΚΟ(Σ) и десно Лука ОЕУΣ ΛΟ(Υ)ΚΑΣ. Горниот дел од медалјоните со претставата на евангелистите Матеј и Јован и централниот медалјон недостигаат. Лево и десно покрај работ на индулгенцијата во Музејот на град Скопје, во Атина и на Синај, како и на антиминосот од Преспанско-пелагониската епархија во Битола, помеѓу медалјоните со евангелистите се наоѓаат барокни картуши како амблеми со претстави на орудијата на мачеништвото Христово. Такво решение е преземено од бордурите на графичките листови што ги изработувале холандските гравери, особено браќата Виерикс. Тие, како и со пиктограмите Arma Christi, ги опкружувале големите теми со барокна побожност, особено оние што се поврзани со Христовите страдања, што ги претставувале на своите графички листови. На десната страна во картуша се претставени орудијата на мачеништвото: скала, копје, сунѓер, чекан, клешти, клинци. Од левата страна е претставен висок столб на чиј врв стои петел, столбот е декориран со сноп класје, знаме на копјето, две склопени дланки. Во подножјето, до столбот се поставени литургиските предмети, пехар, дискос и сад за миро.

Сл.7. Антиминс на ерусалимскиот патријарх Аврам, втора половина на XVIII в. Типографија Константинопол, сопственост Преспанско-пелагониска епархија, Битола

Под влијание на западната иконографија, паралелно со православните страдања Христови, во барокната уметност на православниот свет во претставата на антиминосите и на плаштаниците се негувала темата - орудија на страдањата, кои имаа целосна оправданост во традиционалното симболично толкување на антиминосот како жртвеник во врска со централната евхаристична претстава – Христовото полагање во гроб¹⁸. Меѓутоа, кога станува збор за нивната претстава на индулгенциите, можеме да заклучиме дека станува збор за

¹⁸ J. Shamrock-Čolić, Srpska umetnost novog veka, 1. www.scrib.com/. /Srpska-Umetnost. Novog veka, 27.

Сл.8. Везена плаштеница, платно, втора половина на XVIII век, соборен храм Св. Димитриј, Битола (изгубена)

чиста декорација и употреба на исти преси при печатењето.

Долу централно е претставата на гробната капела Кувуклија (оштетена) ΤΟ ΑΓΙΟΥ ΚΟΥΒΟΥΚΛΙΟΝ. Под иконографската претстава во левиот агол со грчко писмо е запишано: ἐν Ἱεροσόλυμοις, (во Ерусалим). Во десниот агол грчка инскрипција: ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τοῦ Ἱεροῦ Κοινοῦ τοῦ Π. Τάφου. 1897.

Според овој запис од 1897 и записите на индулгенциите од 1866 и 1885 година, таа е изработена од непознат гравер, а печатена во типографијата на Патријаршијата при Црквата на Светиот гроб, во 1897 година. Со истата иконографија печателе индулгенции двајца ерусалимски патријарси, Кирил II во 1866 година (Сл.5.), што се чува во Атина, и патријархот Никодим (1882-1891), печатена во 1888 година, се чува во синајскиот манастир Св. Катерина (Сл.6.). Индулгенциите се целосно идентични, а во горниот дел што недостига во индулгенцијата во Музеј на град Скопје, централно е претставено Воскресението Христово, типична западна иконографија. Христос над отворениот

саркофаг лебди во облаци во победоносен став, со десната рака благословува, а во левата држи знаме.

Медалјонот е врамен во гирланди, иста вегетабилна декорација како медалјонот во долниот централен дел со претставата на гробната капела Кувуклија, на антиминосот од Преспанско-пелагониската епархија и везената плаштеница од катедралниот храм Св. Димитриј во Битола (изгубена) (Сл.8)¹⁹. Евидентно е дека во источноправославните цркви, во гравурите една иста декорација е фрекфентна на антиминосите, плаштениците и индулгенциите од последните децении на XVIII до последните децении на XIX век.

¹⁹ Везената плаштеница е позната единствено според фотографијата што ја објавила авторката В. Хан, *Значај палестинских еулогија и литургиских предмета за новију уметност код Срба (XVII-XVIII столеће)* Зборник 5, Музеј примењене уметности, Београд 1959, 54,61,62, сл.10.

Sneška LAKALISKA

**ILLUSTRATED HOLY GRAVE CERTIFICATES FOR PARDONING
SINS - INDULGENCE/SYNCHOROHARTIA**

Summary

The votary/ pilgrims during their travel to the Holy Land, and sometimes in their place of living bought certificates for pardon of their sins from the members of the monasteries, these are known as indulgentia (Latin) or in Greek –synchorohartia. Their production in the Orthodox Church began in the late middle ages, as a result of the taxes from the Ottoman Empire. These certifies allowed an easy way of filling the cashbox of the patriarchs. The greatest exclusivity in printing certificates had the patriarch of Jerusalem, and in the second half of the 19th century they had their own Typography. The certificates were

published by the actual patriarch, with the typical Holy Grave iconography. In Republic of Macedonia for now are preserved only two indulgences. The first one with the signature of Kyrillos the patriarch of Jerusalem (1835-1872), printed in 1857, in the Museum and Restoration Centre in Prilep, and second with the signature of Damianos the patriarch of Jerusalem (1897-1931), printed in 1897, kept in the Museum of the City of Skopje. It is evident that the iconography of the second indulgence with no apparent reason has applied the context of atimension and shroud, which are interpreted as sacrificial altars.

